

– TANULMÁNYOK –

TÁVMEGHALLGATÁS ÉS ONLINE TOLMÁCSOLÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Digitális eszközök európai és hazai relevanciája a pandémia után

GERENCSÉR Balázs Szabolcs
egyetemi docens (PPKE JÁK)

1. Digitális igazságügyi fejlesztések támogatottsága Európában

1.1. A videokapcsolat és távmeghallgatás aktualitása

Az igazságszolgáltatásban alkalmazott digitális eszközök már a világjárványt megelőző években jelentősen fejlődtek, azonban a folyamat a koronavírus-járvány alatt radikálisan felgyorsult. Ma, a járvány miatti lezárások után két évvel egy hibrid valóságnak lehetünk tanúi: a digitális fejlesztések előnyeinek megőrzése mellett a személyes kapcsolatok és folyamatok újra előtérbe kerültek – még az igazságszolgáltatásban is. Egyszerre kötődünk az eljárások tradicionális lefolytatásához, ugyanakkor szükséges alkalmaznunk a modern kor digitális eszközeit.

Az Európai Unió és az Európa Tanács minden területen ösztönzi a digitalizációt.¹ Különösen a büntető, polgári és közigazgatási eljárásjog az a terület, ahol a digitális eszközök használata jelentős támogatást kapott és tíz éves időtartamban is érezhető a technológiai változás a tárgyalótermekben és a döntéshozatal során. Az egyik leglát-

¹ Az Európai Unióban lásd: az Európai Parlament és a Tanács 2021/694 rendelete (2021. április 29.) a Digitális Európa program létrehozásáról és az (EU) 2015/2240 határozat hatályon kívül helyezéséről. Az Európa Tanácsban lásd: Recommendation Rec(2003)14 of the Committee of Ministers to member states on the interoperability of information systems in the justice sector; Recommendation Rec(2001)3 on the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies; CCJE Opinion n°14 (2011) on justice and information technologies (IT); CCPE Opinion No. 7 (2012) on the „Management of the means of Prosecution services”; European Committee On Democracy And Governance (CDDG) Committee Of Ministers’ Guidelines On Use Of ICT In Electoral Processes In Council Of Europe Member States CDDG(2021)14.; Steering Committee On Local And Regional Democracy (CDLR) Use Of Information Technology in the Modernisation of Service Delivery And Citizens’ Participation at Local and Regional Level CDLR(2003)42.

ványosabb újdonság az online tárgyalások bevezetése volt Magyarországon, amelyet az állam már a COVID-19 járvány kitörése előtt elkezdett megvalósítani, de a fejlődést jelentősen felgyorsították a 2020-as járványügyi lezárások.

Ezzel párhuzamosan 2014 óta jelentős irreguláris határforgalom zajlik Magyarország schengeni határán, ami számos bűncselekmény, mint például a tiltott határátlépés vagy az emberkereskedelem, embercsempészet gyakoribbá válásához vezetett.² A külföldiekkel szemben lefolytatott eljárásokban a meghallgatást segítő tolmács nélkülözhetetlen szereplő, azonban a tolmácsok száma gyakran kevesebb volt, mint ahány eljárásban részt kellett volna venniük. Ezek után hogyan tudott volna a tolmács ugyanazon a napon az ország különböző részein dolgozni, amikor a tárgyalások és meghallgatások időpontját gyakran nem lehet előre meghatározni?

Ebben a tanulmányban azt vizsgálom, hogy a büntetőeljárásokban milyen tapasztalatokat hozott a távmeghallgatás, alkalmaztak-e online eljárási cselekménynél tolmácsot, ha igen, hogyan, milyen tanulságok vonhatók le, továbbá a magyar igazságszolgáltatási digitális reform milyen viszonyban van az európai jogfejlesztési irányokkal.

1.2. A digitális igazságügyi igazgatás európai uniós tájképe

Az Európai Bizottság 2022-ben közzétette a *2022-es Unió Igazságügyi Eredménytábla (EU Justice Scoreboard 2022)* tizedik kiadását, amely egy rendszeres éves áttekintés, összehasonlító adatokkal a tagállamok igazságszolgáltatási rendszereinek hatékonyságáról, minőségéről és függetlenségéről.³ Az Eredménytábla ebben az évben először tartalmaz adatokat a COVID-19 világjárványnak az igazságszolgáltatási rendszerek hatékonyságára gyakorolt hatásairól is.

Az Eredménytábla egyfelől elismeri, hogy bár az igazságügyi rendszerek digitalizálása sok tekintetben előrelépett az elmúlt években, azért vannak még fejlesztési lehetőségek. Az Eredménytábla megállapítja, hogy 2021-ben számos tagállam folytatta az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának további javítására irányuló erőfeszítéseit.⁴ Ugyanebben az évben az eljárási jog továbbra is kiemelt terület volt számos tagállamban, és jelentős mennyiségű jogalkotási tevékenység érintette ezt a jogterületet. Számos tagállam fejlesztette az információs és kommunikációs technológiák (IKT) igazságszolgáltatási rendszereikben való felhasználását.⁵ A COVID-19 világjárvány új kihívásokat is teremtett, amelyek rávilágítottak az igazságügyi rendszer digitalizálását

² KSH 6.2.8.2. Néhány regisztrált bűncselekmény (2000–2021) Embercsempészés megyei eloszlásban, évek szerinti bontásban. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zji002a.html

³ *Az EU igazságügyi eredménytáblája*. Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg, 2022 https://commission.europa.eu/document/123138e5-f651-44e4-963e-65b721c4f5e7_en

⁴ Az EU Bizottsága által vizsgált területek (Az EU igazságügyi eredménytáblája 31–35): 1. online hozzáférhető információ a bírósági rendszerről, 2–3. digitális technológiák alkalmazása a bíróságokon és az ügyészségen, 4–5. elektronikus kommunikációs eszközök a bíróságon és az ügyészségen, 6. ügyek megindítása és követése elektronikus módon, 7. büntető ügyek digitális követése, 8. online publikált bírósági döntések, 8. gép által is olvasható bírói döntések közzélése.

⁵ Digitális technológiák alkalmazásában az eredménytábla az alábbi országokat emeli ki (Az EU igazságügyi eredménytáblája 7–8.): Észtország, Ausztria, Németország, Spanyolország, Portugália, Svéd-

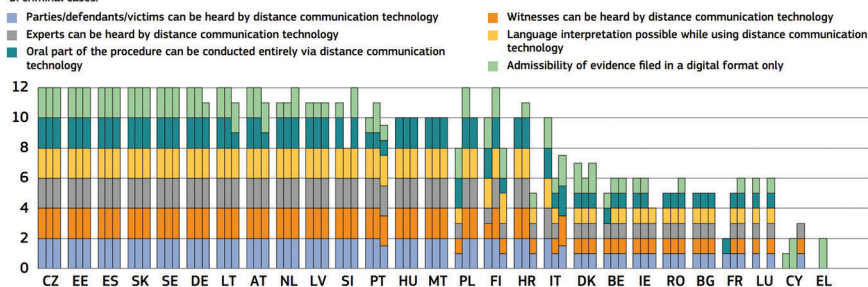
célzó reformok felgyorsításának fontosságára. Ezzel összefüggésben több tagállam új intézkedéseket fogadott el a bíróságok jogszerű működésének biztosítása érdekében, miközben garantálták az igazságszolgáltatáshoz való folyamatos és könnyű hozzáférést mindenki számára, különösen az eljárási szabályok kiigazítása révén.⁶ E célokat támogató egyik ilyen eszköz a távmeghallgatás, amely az IKT közvetlen használatát jelenti a bírósági eljárás középpontjában: a tárgyaláson.

Az alábbi ábra az eljárásokban használt digitális eszközökre vonatkozó szabályokkal kapcsolatos pontszámokat mutatja.⁷ Látható, hogy az uniós tagállamok fele megnyitotta eljárási törvényeit a digitális eszközök előtt mind a polgári, mind a büntető, mind pedig a közigazgatási eljárásokban. Azt is lehet látni, hogy míg az elektronikus kommunikáció előtti akadályok tulajdonképpen elhárultak, a digitális formátumú bizonyítékok elfogadhatósága azonban továbbra is az egyik legproblémásabb kérdés maradt. A felmérésből az tűnik ki, hogy a felek, illetve a vádlott vagy a sértett digitális meghallgatása az EU tagállamaiban meglehetősen magától értetődő jelenség. Ugyanakkor a bírák, ügyészek és más hivatásrendek, jogi szakemberek és intézmények közötti biztonságos elektronikus kommunikációhoz is megfelelő infrastruktúrára és eszközökre van szükség (technológiai keret), amely mellett – vagy előtt – a megfelelő, támogató jogi környezetet is ki kell alakítani (jogi keret).

Figure 42 Procedural rules allowing digital technology in courts in civil/commercial, administrative and criminal cases, 2021 (*) (source: European Commission (**))

For each Member State, the three columns represent procedural rules allowing digital technology in courts in the following types of cases (from left to right):

1. civil/commercial cases
2. administrative cases
3. criminal cases.

(*) For each Member State, the first column presents procedural rules for civil/commercial cases, the second column for administrative cases and the third column for criminal cases. Maximum possible: 12 points. For each criterion, two points were given if the possibility exists in all civil/commercial, administrative and criminal cases, respectively (in criminal cases, the possibility of hearing the parties was split to cover both defendants and victims). The points are divided by two when the possibility does not exist in all cases. For those Member States that do not distinguish between civil/commercial and administrative cases, the same number of points has been given for both areas. LU: none for administrative and criminal cases. EL: none for administrative and criminal cases.

1.3. Az Európa Tanács és a digitális fejlődés az igazságszolgáltatásban

Az Európai Bizottság az Igazságszolgáltatás Hatékonyságáért (CEPEJ) az Európa Tanács egyik tanácsadó szerve, amelynek célja, hogy innovatív információ-bázisként ja-

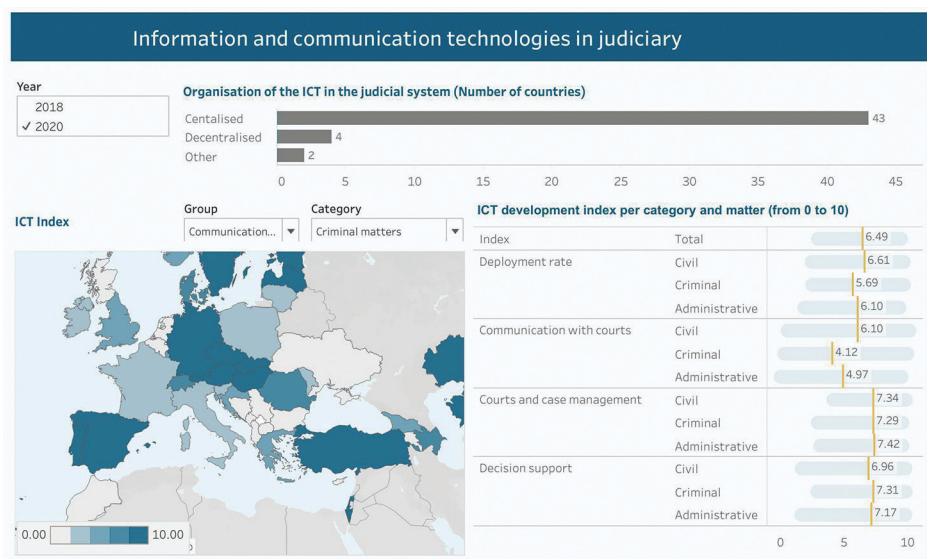
ország, Luxemburg, Magyarország, Szlovénia, Litvánia, Dánia, Olaszország, Lettország, Hollandia, Finnország, Lengyelország, Románia, Szlovákia.

⁶ Az EU igazságügyi eredménytáblája, 7.

⁷ Az EU igazságügyi eredménytáblája, 32.

vítsa az európai igazságszolgáltatási rendszerek minőségét és hatékonyságát, valamint erősítse a bíróságokba és az igazságszolgáltatási szervekbe vetett társadalmi bizalmat. A CEPEJ folyamatosan elemzi az igazságszolgáltatási rendszerek működését és orientálja az igazságügyi közpolitikákat, előmozdítja az igazságügyi szolgáltatás minőségét, elősegíti az európai normák végrehajtását az igazságszolgáltatás területén, és támogatja a tagállamokat a bírósági szervezetekre vonatkozó reformokban.⁸

A CEPEJ többek között az igazságszolgáltatásban alkalmazott IKT-t is méri. A tagállamok adatait felhasználva világosan kimutatta a szervezet, hogy 2020-ra az európai régióban a digitalizáció általánosan alkalmazott eszközzé vált az igazságszolgáltatásban. Az alábbi ábra a bírósági eljárásokban alkalmazott digitális eszközök használatát méri fel.⁹ A bíróságokkal való kommunikációra összpontosítva látható, hogy a polgári ügyekben csaknem egyharmaddal gyakrabban alkalmaznak digitális eszközt, mint a közigazgatási vagy büntetőügyekben. Ebből következtethetjük azt, hogy a büntetőeljárások a személyes interakciókat részesítik előnyben, míg a polgári és a közigazgatási eljárások nyitottabbak az online kommunikációra. Később látni fogjuk ennek néhány lehetséges okát.

Az Európa Tanács másik jelentős, az igazságszolgáltatással foglalkozó szerve az *Európai Bírák Konzultatív Tanácsa* (CCJE), amely a Miniszteri Bizottságnak a bírák függetlenségével, pártatlanságával és hatáskörével kapcsolatos kérdésekben működő tanácsadó testülete. A szervezet minden évben véleményt fogad el, amely a bíróságok működésével és szervezetével kapcsolatos közös európai kérdésekkel foglalkozik. Ezek a vélemények nem rendelkeznek kötelező erővel, sőt még csak nem is tartoznak a

⁸ További információk a <https://www.coe.int/en/web/cepej/home> oldalon.

⁹ Ld. az adatokat a <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ICTEN/Development> oldalon.

„soft law” jogforrások közé. Sokkal inkább tekinthetjük ezeket az igazságszolgáltatás európai felső vezetői kommunikációs eszközének, a testületet pedig fontos együttműködési fórumának – nem lebecsülve ezzel működésük hatékonyságát.

2011-ben a CCJE elfogadta az „*Igazságszolgáltatás és információs technológiák (IT)*” című véleményét.¹⁰ Ebben kimondja, hogy

„az informatika használata azonban nem csökkentheti az eljárási garanciákat (vagy nem befolyásolhatja a bíróság összetételét), és semmiképpen sem foszthatja meg a felhasználót a bíró előtti kontradiktórius tárgyaláshoz, az eredeti bizonyítékok benyújtásához, a tanúk vagy szakértők meghallgatásához, valamint az általa hasznosnak tartott anyagok vagy beadványok előterjesztéséhez való jogától”. (28. bekezdés)

Továbbá ugyanezen a helyen tisztázza azt is, hogy a bírónak mindenkor meg kell őriznie azt a hatáskörét is, hogy elrendelje a felek megjelenését, megkövetelje az iratok eredeti formában történő bemutatását és a tanúk meghallgatását. A biztonsági követelmények nem lehetnek akadályai ezeknek a lehetőségeknek.

A vélemény kiemeli, hogy

„a videokonferencia megkönnyítheti a meghallgatásokat a nagyobb biztonságot jelentő körülmények között, illetve a tanúk vagy szakértők távoli meghallgatását. Hátránya lehet azonban, hogy a bíró *kevésbé közvetlenül* vagy pontosan érzékeli a fél, a tanú vagy a szakértő szavait és reakcióit. Különös gondot kell fordítani arra, hogy a videokonferencia és a bizonyítékok ilyen módon történő bemutatása soha ne csorbítsa a védelem garanciáit.” (30. bekezdés)

Ezek mind azt jelentik, hogy a CCJE támogatja az online kommunikációt a bíróságokkal, akár a távmeghallgatást is, de ezek az eszközök semmiképpen sem sérthetik az eljárási jogokat. Az informatika szerepének továbbra is arra kell korlátozódnia, hogy egyszerűsítse azokat az eljárási lépéseket, amelyek az ügy érdemi, egyedi elbírálásához vezetnek. Az informatika nem helyettesítheti a bíró szerepét az ügy ténybeli bizonyítékainak meghallgatásában és mérlegelésében, az alkalmazandó jog meghatározásában és a törvény által előírtak alapján történő döntéshozatalban.

Az igazságügyi tanácsadó szervvel párhuzamosan, az összes tagállam ügyészégi felsővezetőiből álló *Európai Ügyészek Konzultatív Tanácsának* (CCPE) feladata különösen az, hogy véleményeket készítsen a Miniszteri Bizottság számára az ügyészi szolgálattal kapcsolatos kérdésekben, elősegítse az ügyészségnek a büntető igazságszolgáltatási rendszerben betöltött szerepéről szóló két fő (a büntetőjogon belüli és a büntetőjogon kívüli ügyészi feladatokról szóló) Európa tanácsi ajánlás végrehajtását,¹¹ és információkat gyűjtsön az ügyészi szervezetek európai működéséről.

¹⁰ Opinion No.(2011)14 of the CCJE on “Justice and information technologies (IT)”.

¹¹ Recommendation CM/Rec(2000)19 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of public prosecution in the criminal justice system; valamint Recommendation CM/Rec(2012)11 of the

2012-ben, egy évvel a fent említett CCJE vélemény publikálása után a CCPE elfogadta a 7. számú véleményt az ügyészségi szolgálatok eszközeinek kezeléséről.¹² Ez a dokumentum megerősíti, hogy az európai legfőbb ügyészek

„arra ösztönzik az ügyészségi szerveket, hogy tegyék lehetővé az ügyészségi szervek számára az informatikai eszközök használatát a mindennapi munkájuk során, az e-justice eszközök, az elektronikus ügykezelés és az adatcsererendszerek bevezetésével, együttműködésben más jogalkalmazásért felelős szervekkel, amelyekkel az ügyészek feladataik ellátása során kapcsolatba kerülnek. Ez lehetővé tenné a hatékonyabb ügykezelés biztosítását, az eljárások időtartamának csökkentését, valamint az adatvédelmi és titoktartási intézkedések alkalmazásának garantálását.” (43. bekezdés)

Összefoglalva: az európai konzultatív testületek bátorítják az informatikai eszközök használatát a büntetőeljárásokban, amennyiben ezek az eszközök elősegítik az eljárási és emberi jogok érvényesülését.

2. Digitális fejlesztések a magyar igazságszolgáltatásban

2.1. A digitális bíróságok felé vezető első lépések

A magyarországi digitalizációs reformok 2008-ra nyúlnak vissza, amikor a cégbejegyzési eljárások első fokon kizárólag elektronikusan történtek. Ezt 2012-ben kiterjesztették a másodfokú eljárásokra is. Két évvel később, 2014-ben bizonyos esetekben kötelezővé vált a digitális kommunikáció a cégnyilvántartási ügyekben.¹³ A bíróság digitális fejlesztésének általános célja a bürokrácia csökkentése volt. A tervezett fejlesztések eredményeként az ügyfelek gyorsabban és olcsóbban intézhetik ügyeiket. A digitális fejlesztéssel a bíróságok adminisztratív terhei is csökkennek, ami hatékonyabb munkavégzést eredményezhet.

Az elsőfokú bírósággént eljáró törvényszékeken a polgári peres eljárásokban a digitális kommunikáció 2013 óta lehetőségként szerepel. 2015. július 1-jétől az ország valamennyi bíróságán, így a járásbíróságokon és a törvényszékeken is elérhetővé vált a bíróságokkal való digitális kommunikáció mind az első-, mind a másodfokú ügyekben. 2016-ban a bírósággal való digitális kommunikáció kötelezővé vált a jogi képviselőkön keresztül eljáró felek, gazdálkodó szervezetek és közigazgatási szervek számára polgári peres, valamint közigazgatási és munkaügyi ügyekben. Megjegyezzük, hogy az Országgyűlés ekkor fogadta el az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvényt (a továbbiakban: E-ügyintézési

Committee of Ministers to member States on the role of public prosecutors outside the criminal justice system.

¹² Opinion No. 7 (2012) on the „Management of the means of Prosecution services”.

¹³ Bővebben az Országos Bírósági Hivatal honlapján: <https://birosag.hu/en/electronic-procedures>

törvény) korszakalkotó jelentőségű normaanyagát, amely közvetlenül támogatta az állami szolgáltatások digitalizálását.

A bírósági eljárások tekintetében 2018-ban teljes körű elektronikus ügyintézés vezettek be. Ettől az évtől az Országos Bírósági Hivatal és a bíróságok – mint az elektronikus ügyintézészt biztosító szervek – kötelesek a feladat - és hatáskörükbe tartozó valamennyi ügy elektronikus intézését lehetővé tenni az ügyfelek számára. Az E-ügyintézési törvény 9. §-át végrehajtva a polgári és cégnyilvántartási ügyek mellett elérhetővé vált az online kapcsolattartás a nemperes végrehajtási eljárásokban, a nemperes polgári, gazdasági, közigazgatási és munkaügyi eljárásokban, a szabálysértési eljárásokban és a büntetőeljárásokban. Az elektronikus kapcsolattartás továbbra is választható a személyesen eljáró természetes személyek számára a peres és nemperes bírósági ügyekben, valamint egyes közigazgatási ügyekben.

2.2. A reform pillérei a világjárvány előtt

Mint láttuk, a 2008 és 2018 közötti évtizedben jelentős fejlődés ment végbe a bíróságok digitális hozzáférhetősége és működésük digitális támogatása terén. Az ezt követő reformok célja az interoperabilitás és a hozzáférhetőség javítása, valamint az eljárások felgyorsítása volt. A reformok a következő négy pillérré épültek.¹⁴

1. *A bírósági határozatok közzétételének és anonimizálásának fejlesztése.* Az állam kifejlesztette a Bírósági Határozatok Gyűjteményének kibővített keresőmotorját az anonim bírósági határozatok böngészésének és a keresési folyamatnak az optimalizálása érdekében. A reform támogatta továbbá a bírósági határozatok anonimizálásának automatizálását.
2. *A bírósági eljárások dokumentációjának digitalizálása (e-akta).* A reform ezen eleme garantálta a bírósági akták valamennyi dokumentumának digitalizálását, a dokumentáció elektronikus elérhetőségét a bírák számára, valamint az akták online megtekintésének biztosítását az ügyfelek számára bárhol és bármikor.
3. *Biztonságos kapcsolat létrehozása és elektronikus adminisztratív szolgáltatások létrehozása.* E reform révén az igazságügyi szakigazgatási szervek csatlakozhattak a központi kormányzati szolgáltatási buszhoz, ami biztonságos, gyors és hozzáférhető digitális háttérrel jelentett az igazságszolgáltatás számára. A biztonság és az adatmegőrzés kiemelt szerepet kapott, miközben az Országos Bírósági Hivatal beszédfelismerő és átíró szoftvereket vezetett be a bírák mindennapi munkájában. A bíróságokon a beszédből szöveggé alakítható szoftverek megkönnyíthetnék a határozatok és jegyzőkönyvek írásba foglalására vonatkozó kötelezettséggel kapcsolatos határidők betartását, valamint a munkaidő hatékonyabb felhasználását is eredményeznék az átírással fordított idő csökkentésével.¹⁵

¹⁴ Ld. részletesen: <https://birosag.hu/en/digital-court-project-e-folder>

¹⁵ További részletek a <https://birosag.hu/en/speech-recognition-and-transcription-software> oldalon. Megjegyezzük, hogy a LITHME 2. Nyelv és jog munkacsoportja 2021. szeptember 8-án szakértői szemináriumot szervezett bírák, ügyészek és érdekeltek részvételével a jogi nyelv digitalizálásáról. <https://jak.ppke.hu/old/esemenyek/online-a-jogi-nyelv-digitalizacioja>

4. *Via Video projekt: a távoli meghallgatás eszközének létrehozása.*¹⁶ E tanulmány szempontjából a reformoknak talán ez az eleme a legfontosabb. A 2018-2019-es évben a távmeghallgatás kifejlesztését Magyarország megkezdte és ezzel – tudtán kívül – felkészült a 2020-as világjárvány okozta lezárásokra. Először az eljárások időszerűségének javítása és átláthatóságának növelése volt a cél. Ennek érdekében az Országos Bírósági Hivatal országos távmeghallgatás és tárgyalótermi audio-videó fejlesztési projektet indított, amely hatással volt a társszervek digitális fejlesztéseire is.¹⁷ A távmeghallgatásra alkalmas tárgyalótermek nemzetközi szervezetekkel, hazai partnerintézményekkel és más bíróságokkal való összekapcsolását a kor követelményeinek megfelelő technikai eszközökkel kellett elősegíteni.

Az eszközök alkalmasak arra, hogy garantálják az eljárásban résztvevő személyek digitális biztonságát, valamint arra, hogy csökkentsék a bíróság előtti megjelenéssel járó időt és költségeket, ezáltal erősítve a bíróságok szolgáltató jellegét. A fejlesztés előnye továbbá, hogy a tárgyalóteremben készült video- és hangfelvételek megkönnyítik a tárgyaláson történtek pontos, valósághű dokumentálását. A tárgyalások video- és hangfelvételekkel történő rögzítése egyrészt kiválthatja a klasszikus jegyzőkönyvezési munkát, amely akár még a határozatok gyorsabb meghozatalához is vezethet, másrészt garantálhatja a tárgyalások pontos dokumentálását, amely szükség esetén bármikor rendelkezésre áll. Mindezek mérése és értékelése – bár lényeges, de – nem ennek a tanulmánynak a célja. Amint az Országos Bírósági Hivatal elnökének parlamenti jelentése kiemeli:

„A Via Video rendszer egyik legfontosabb előnye az ügyfelek bíróság előtti megjelenésével járó idő és költség csökkentése. A jelenlegi rendszer működése alapján kijelenthető, hogy a távmeghallgatási rendszer hosszútávon hozzájárul a bírósági eljárások időszerűségi mutatóinak javulásához, az eljárások transzparenciájának növekedéséhez. Mindezekon túl a fogvatartottak szállításával járó biztonsági kockázatok nagymértékben csökkenthetők, a védelemben részesítendő személyek biztonsága garantálható”.¹⁸

2022-re országsszerte 202 bírósági helyszínen állítottak fel távmeghallgatási végpontokat.¹⁹ Mára minden járásbíróság, törvényszék, ítéltábla és a Kúria rendelkezik legalább egy telekommunikációs eszközökkel felszerelt tárgyalóteremmel, amellyel valamennyi bírósági tárgyalóterem videokonferencián keresztül elérhető.²⁰ Ez azt je-

¹⁶ <https://birosag.hu/en/video-project>

¹⁷ A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2019. évi tevékenységéről. 93-95. http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2022/10/ogy_beszamolo_2019.pdf

¹⁸ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2019. évi beszámolója. 52–53. <https://www.parlament.hu/irom41/13547/13547.pdf>

¹⁹ Az Országos Bírósági Hivatal közleménye szerint: <https://tinyurl.com/3r9y28yc> Ld. az adat forrását ugyanazon az oldalon.

²⁰ Országgyűlési beszámoló az Országos Bírósági Hivatalról 2019. 1.3. bekezdés. <https://www.parlament.hu/irom41/13547/13547.pdf>

lenti, hogy nem minden egyes tárgyalóteremben van ilyen berendezés, csak minden bírósági épületben van néhány kijelölt és felszerelt tárgyalóterem. Következésképpen, ha egy tárgyalást (legalább részben) online kell megtartani, akkor azt az erre alkalmas tárgyalóterembe kell áthelyezni. Alapvetően ilyen felszereltséggel nézett szembe a magyar igazságszolgáltatás a COVID-járvánnyal 2020-ban.

2.3. A távmeghallgatást támogató jogi környezet

A technikai feltételek után vizsgáljuk meg a jogi környezetet, amelynek garantálnia kell az eljárás jogszerűségét még akkor is, ha a résztvevők csak digitális eszközökkel lépnek kapcsolatba egymással.

A távmeghallgatást a polgári eljárásokban a fél, a tanú, a szakértő meghallgatásakor, vagy valamely bizonyítás lefolytatására használják. A büntetőeljárásokban a távmeghallgatást leginkább a különleges bánásmódot igénylő személyt érintő eljárási cselekményeknél, a fogva tartott személy kihallgatásánál, a tanú vagy a személyi védelem alatt álló vagy védelmi programban részt vevő vádlott jelenlétét igénylő eljárási cselekménynél, vagy a nyomozási bírói eljárásnál (a személyes szabadságot érintő kényszerintézkedések fenntartása és kiterjesztése tárgyában tartott ülés) alkalmazzák.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) külön fejezetben (20. fejezet) foglalkozik a telekommunikációs eszköz használatáról. Kijelenti, hogy „[a]z eljárási cselekményen történő jelenlétre e törvény alapján kötelezett vagy jogosult számára a jelenlét telekommunikációs eszköz útján is biztosítható” [120. § (1) bekezdés]. A digitális eszköz használatát főszabály szerint a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság hivatalból vagy az eljárási cselekményen jelenlétre kötelezett vagy jogosult személy által előterjesztett indítványra rendelheti el [121. § (1) bekezdés]. Ha azonban a telekommunikációs eszköz használatának technikai feltételei fennállnak, ezeket az eszközöket az ügyészség és a nyomozó hatóság főszabály szerint nem mellőzheti a különleges bánásmódot igénylő sértett jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén, valamint a fogva lévő, személyi védelem alatt álló vagy Védelmi Programban részt vevő tanú vagy terhelt jelenlétét igénylő eljárási cselekmény esetén [122. § (1) bekezdés].²¹ Ez utóbbi fordulatból a fogva lévő terhelt meghallgatásának körülményeit fogom vizsgálni a későbbiekben bemutatásra kerülő kutatásomban.

A Be. 123. §-a kimondja, hogy a digitális audio-videó technikával felszerelt tárgyalóteremben (a törvény az „elkülönített helyszín” kifejezést használja) távközlési eszköz használatakor csak az alábbi személyek tartózkodhatnak: (a) az a személy, akinek a jelenlétét a telekommunikációs eszközön keresztül biztosítják, (b) a védő vagy segítő, (c) a nyomozó hatóság tagja, az ügyész (beleértve a fogalmazót és az ügyészt is), a bíró (beleértve a fogalmazót és a bírósági titkárt is), a bírósági ügyintéző, (d) fogva tartott személy esetében, az őrizetet végrehajtó intézetnek az őrizetbe vett személy személyazonosságának megállapítására feljogosult dolgozója, (e) őrizetbe vett személy

²¹ Ugyanezen szakasz (2)–(5) bekezdése szerint számos kivétel létezik, amelyek az eljárási cselekményt vagy az alany személyes körülményeit tükrözik.

esetében az őrzését ellátó személy, (f) a szakértő, a szaktanácsadó és (g) a telekommunikációs eszköz működését biztosító személyzet.

A tolmácsot hagyományosan szakértőként kezeli az eljárásjog, ami azt jelenti, hogy a tolmács jogosult jelen lenni a távmeghallgatás során. A törvény azonban hallgat arról, hogy a tolmács milyen módon csatlakozhat a távmeghallgatáshoz. Az „elkülönített helyszín” kifejezés nem zárja ki,²² hogy a tolmács (vagy más résztvevő) távolról, online jelentkezzen be az eljárási cselekményre, ezért a távoli tolmácsolást a törvény nem tiltja. Ezzel a törvény mind a hibrid (részben jelenléti), mind pedig a teljesen online részvétel lehetőségét megnyitja.

Ami az eljárási garanciákat illeti, a Be. kijelenti, hogy a telekommunikációs eszköz használata nem érinti a büntetőeljárásban résztvevő személyeket megillető kérdezési, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogok gyakorlását [124. § (2) bekezdés]. A védelemhez való jog tekintetében a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és védője „legalább hangkapcsolatot biztosító elektronikus úton” konzultálhat [124. § (3) bekezdés]. A későbbiekben látjuk, hogy e meglehetősen homályos fogalmazás mögött egyszerre rejtőzik az egyszerű telefonhívás és a videokonferencia-eszköz útján való hang- és képkapcsolat. Ez a védői konzultáció – amely jelen kutatás egyik fordulópontja lesz – kivételt képez a tárgyalás jegyzőkönyvezési kötelezettsége alól. Így amennyiben a bíróság által alkalmazott hivatalos online csatornát (VIKI) használják, a hang- és képrögzítés funkcióját ez idő alatt a törvény szerint ki kell kapcsolni.

2.4. A COVID-19 világjárvány hatása a büntetőeljárásokra

Magyarországot 2020 márciusában érte el a koronavírusjárvány. Más európai országokhoz hasonlóan Magyarország is lezárásokat alkalmazott, mint szociális védelmi eszközt. Különleges jogrendet léptettek életbe, amely felhatalmazta a kormányt arra, hogy időben kötött hatályú rendeletekben szabályozzon akár törvényi szintű szabályozási tárgykörökben. A 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelettel a kormány „az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében” Magyarország egész területére „veszélyhelyzetet” hirdetett. A jogi alapot az Alaptörvény 53. cikke jelentette, amely a „veszélyhelyzetet” az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén alkalmazható különleges jogrendként határozta meg.²³

²² Ld. a Be. 120. szakasz (2) bekezdésének „elkülönített helyszín” meghatározását: Telekommunikációs eszköz használata esetén az eljárási cselekmény kitűzött, illetve az ügyészség, nyomozó hatóság által megjelölt helyszíne és az ettől eltérő helyszín (a továbbiakban: elkülönített helyszín) között az összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét

a) kép- és hangfelvétel, vagy
b) folyamatos hangfelvétel

továbbítása biztosítja.

²³ A különleges jogrendi szabályokat az Alaptörvény 9. módosítása 2022-ben átírta. Jelenleg az Alaptörvény 51. cikke rendezi a veszélyhelyzeti szabályokat az alábbiak szerint: „a Kormány szomszédos

A kormány 2020. március végéig elfogadta a bírósági eljárások különleges szabályait tartalmazó, a veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendeletet. Ez a jogszabály az egyes eljárási eszközökről kimondja, hogy

„[h]a a büntetőeljárásban részt vevő személyek személyes jelenlétével járó eljárási cselekmény az elrendelt járványügyi elkülönítés, megfigyelés, zárlat vagy ellenőrzés szabályainak megszegésével járna, és az eljárási cselekmény nem halasztható el, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményen való jelenlétet telekommunikációs eszköz útján biztosítja.” [50. § (2) bekezdés].

Ezen túlmenően, a lezárások idején az ügyész jogosult volt online csatlakozni a tárgyaláshoz, mivel a rendelet kimondta, hogy a technikai feltételek fennállása esetén „az ügyész jelenlétét elsősorban telekommunikációs eszköz útján biztosítja az eljárási cselekményen” [50. § (4) bekezdés].

Ebben az új helyzetben szükségszerűen megnőtt azoknak az eljárási formáknak a jelentősége, amelyek lehetővé tették, hogy a bírósági döntés személyes közreműködés nélkül, elsősorban az iratok alapján szülessen meg. Az eljárási szabályokat a törvények és rendkívüli (ideiglenes) rendeletek által biztosított keretek között – az országos és helyi szintű igazságszolgáltatási szervekkel együttműködve – úgy kellett kidolgozni, hogy az élethez és a testi épséghez való alapvető jogot biztosítsák, anélkül, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog sérülne.²⁴ E fenti szabályok alapján a büntetőeljárásokat (valamint a polgári és közigazgatási eljárásokat) az első lezárást követő két héten belül online üzembe helyezték. A korábban említett végpontok használatával a bírák, ügyészek, tanúk, védők és vádlottak online csatlakoztak a tárgyaláshoz és minden más személyes megjelenést igénylő eljárási cselekményhez. Ezen túlmenően a kommunikáció egyéb formái is online módra váltottak, mivel a szabályok lehetővé tették azt is, hogy az ügyiratokat elsősorban a címzett elektronikus levelezési címére vagy más elektronikus úton kézbesítsék.²⁵

Az OBH és a legfőbb ügyész fent hivatkozott 2020. évi országgyűlési beszámolóiban közzétett statisztikai adatok szerint mind az igazságszolgáltatás, mind az ügyészség esetében a digitális eszközök használata az eljárásokban rohamosan nőtt. A 2018-as évben a távmeghallgatások száma mindössze 294 volt, mivel a rendszert csak annak az évnek az őszén állították fel. 2019-ben ez a szám 6426-ra nőtt, egy évvel később

országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény – különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség – esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdethet ki.”

²⁴ A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2020. évi tevékenységéről.
<https://tinyurl.com/4xa978vf>

²⁵ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 2020. évi beszámolója. 21.
<https://www.parlament.hu/irom41/17332/17332.pdf>

pedig 20569 volt. Az adatokból úgy tűnik, hogy a digitális eszközök beváltották a várakozásokat.

3. Tolmácsolás a távmeghallgatáson a pandémia idején – egy kutatás következtetései

2022 májusában és júniusában öt mélyinterjút készítettem és további öt rövidebb szakmai beszélgetést végeztem az ügyészségi szervezeten belül.²⁶ Célom az volt, hogy megtudjam, milyen tapasztalatokat szereztek az ügyészek a koronavírus-járvány idején az online meghallgatásokról azokban az ügyekben, ahol az eljárási cselekményhez tolmácsot is alkalmaztak.

Az alanyok kiválasztásakor figyelembe vettem, hogy az általam vizsgált távmeghallgatási eljárásokban négy fő szereplőnek kellett jelen lennie: a bírónak, az ügyésznek, a terheltnek és a védelemnek. Különleges esetekben, amikor a terhelt külföldi volt és nem beszélt magyarul, a tolmács ötödik szereplőként volt jelen. Azért az ügyészt választottam az interjúmhoz, mert azokban az esetekben, amikor egy fogvatartott személy meghallgatására van szükség, az ügyész kezdeményező szerepet kap, és így tulajdonképpen hidat képez az eljárás többi résztvevője között.

Az interjúk lefolytatásához az ország négy olyan területét választottam ki, ahol az elmúlt évek bűnügyi statisztikái szerint²⁷ több olyan eljárás folyt, amelyben külföldiek vettek részt – és ezért, ahogyan az várható volt, több tapasztalat van a tolmácsok távmeghallgatáson történő alkalmazásával kapcsolatban. Így felvettem a kapcsolatot a Fővárosi (közép), a Csongrád-Csanád megyei (dél), a Hajdú-Bihar megyei (kelet) és a Győr-Moson-Sopron megyei (nyugat) főügyészségekkel, valamint két, e főügyészségek vezetői által ajánlott járási ügyészséggel. A fenti területek ügyészségei illetékesség tekintetében is megfeleltek a kutatásnak: a Fővárosi Főügyészség több kizárólagos illetékességgel rendelkezik olyan ügyekben, ahol tolmács igénybevétele felmerülhet (pl. átadás, kiadatás), déli és keleti határunk részben schengeni határ, ahol a statisztikák szerint jelentős a külföldiek által is elkövetett illegális határátlépések száma. Magyarország nyugati határa pedig az embercsempészet útvonalán fekszik.²⁸

Öt mélyinterjút készítettem, amelyekben ugyanazt a kérdéssort használtam:

1. *Milyen eljárás-típusban alkalmazta a távmeghallgatást?*
2. *Milyen gyakorisággal alkalmazta a távmeghallgatást?*
3. *A helyszínt hogyan alakították ki (melyik szereplő honnan vett részt az ülésen)?*
4. *A távmeghallgatásban résztvevő személyeket milyen módon azonosították?*
5. *Védői konzultáció volt-e a meghallgatás során, és ha igen, az hogyan folyt le?*

²⁶ Ezúton is köszönöm a kutatásban részt vevő főügyészeknek, vezető ügyészeknek és beosztott ügyészeknek azt, hogy e kutatásban való részvétellel szánták az idejüket, energiájukat és megosztották velem gondolataikat! Külön köszönöm, hogy mind jogi, mind technológiai kérdésekben kétségeiket ugyanúgy elmondták, mint megerősítő, pozitív tapasztalataikat.

²⁷ Legfőbb Ügyészség: *Bűnözés és igazságszolgáltatás 2012-2021*. Statisztikai Kiadvány. <https://tinyurl.com/mryy43ns>

²⁸ *Bűnözés és igazságszolgáltatás* – lásd ugyanott, valamint Országos Rendőrfőkapitányság: *Illegális migráció alakulása heti bontásban*. Statisztikai adattár. <https://tinyurl.com/yse7w7mz>

6. *Voltak-e technikai nehézségek az eljárási cselekmények során?*
7. *Voltak-e jogi nehézségek az eljárási cselekmények során?*
8. *Milyen fejlesztési lehetőségeket lát és a járvány időszakon túl is alkalmazhatónak látja-e a távmeghallgatás intézményét és tolmács online bevonását?*

Az előző fejezetekben láthattuk, hogy a koronavírus-járvány első lezárásainak idején (2020. március 31. és 2020. június 17. között) minden eljárási cselekményt jogszabály digitális útra terelt.²⁹ Ezt követően is azonban bizonyos eljárási cselekmények esetében fenntartották a videokonferencia alapú távkapcsolatot, annak ellenére, hogy a büntetőeljárások lényegében visszatértek a személyes formához.

A kutatásban résztvevő ügyészek többsége (a főváros kivételével, annak kizárólagos hatáskörei miatt) online meghallgatást olyan ügyekben alkalmazott, amikor a terhelt fogva volt. Egybehangzó véleményük szerint a távmeghallgatás ma is jó eredménnyel használható különösen azokban az esetekben, amikor az ügy egyszerű megítélésű vagy közbenső cselekményről van szó, mint például kényszerítő eszköz alkalmazásának elrendelése, kényszerítő eszköz alkalmazásának meghosszabbítása, vagy nyomozási határidő meghosszabbítása. Annak ellenére, hogy a szűk értelemben vett járvány (azaz a lezárások ideje) óta is sokkal nagyobb mértékben használják az online eszközöket a büntetőeljárásokban mint 2020 előtt, a megkérdezettek szerint egyértelműen tapasztalható, hogy az eljárási cselekményeket újra elsősorban jelenléti formában alkalmazzák. Mindez egybevág a tanulmány elején bemutatott európai uniós „eredményfallal”, amely kimutatta, hogy a büntetőeljárásban résztvevők sokkal jobban preferálják a személyes jelenlétet, mint az online meghallgatásokat. Interjúalanyaim külön kiemelték, hogy az online eszközök útján meghallgatott személy testbeszéde, mimikája, meta-kommunikációja sokkal nehezebben kivethető, a kommunikáció nem verbális eszközei kevésbé alkalmazhatóak.

A távmeghallgatáshoz jellemzően minimum két helyszínt kapcsoltak össze. A terhelt a büntetés-végrehajtási intézetben vagy a rendőrségi fogdában volt, együtt büntetés-végrehajtási őrrrel. A bíró az ügyész és a védő (a teljes lezárást kivéve) a bíróságon vett részt az ülésen. Olyan eljárási cselekményekről is beszámoltak alanyaim, amikor a védő is a büntetés-végrehajtási intézetben volt. A tolmács általában a bírósági tárgyalóban volt jelen (hibrid távolsági tolmácsolás). Az előbbi kivételes esethez képest itt még kisebb számban fordult elő, hogy a tolmács is büntetés-végrehajtási intézetből vett részt az ülésen. Sőt, összesen egy-két olyan esetről számoltak be, amikor a tolmács is online kapcsolódott be a meghallgatásba (távolsági tolmácsolás).

A vizsgálat szempontjából az eljárás talán legkülönlegesebb pontja a védői konzultáció. Jellemzően telefonon értekezett a védő és terhelt, amelyet a védő – amennyiben a bíróságon vett részt az eljárási cselekményben – a tárgyalótermen kívül bonyolított le. Gyakori eset azonban az is, hogy a videokonferencia-hívás keretein belül történik a védői konzultáció. Ilyenkor a bíró kikapcsolja a videohívás rögzítésének funkcióját és az ügyésszel, valamint más bírósági alkalmazottal együtt a konzultáció idejére elhagy-

²⁹ A rendkívüli jogrendet megszüntette a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelet.

ják a tárgyalótermet. A tolmács mindig a védővel tartózkodik ilyen esetben is. Ezt a megoldást jogszabály (különösen a Be.) nem zárja ki és ha technikailag sincs akadálya, akkor szabályosságához kétség nem fér. Még akkor sem, ha akár a bírónak, akár az ügyésznek esetleg nehézséget, kényelmetlenséget okoz.

Az interjúk során gyakorlatilag minden megkérdezett ügyész technikai nehézségeként a végpontok lefoglaltságát és túlterheltségét emelte ki. Egy bíróságon csak kevés végpont van, viszont azokat sokan használják. Ez azt is jelenti, hogy az eszközök használatához szükséges időpont-előjegyzést csak időben jóval előre lehet kérni. Amennyiben egy eljárási cselekmény bármilyen oknál fogva késik, az azt követő eljárási cselekményeket is késlelteti. Ha egy eljárási cselekményre egy ilyen torlódás miatt már nem jut egy nap idő, csak távoli időpontra lehet újra sávot foglalni. A koronavírus-járvány időszaka alatt kialakult gyakorlat szerint, amennyiben a kapcsolat szünetesett és technikai okból szünt meg a videohívás, a kapcsolat helyreállításáig az eljárás szünetelt. További technikai észrevételként jegyezték meg a megkérdezett ügyészek, hogy a maszk használata nem okozott fennakadást a nyilatkozatok érthetőségében. Ugyanígy a tolmács közreműködése tekintetében sem volt zavaró a szájmaszkon keresztüli kommunikáció a videohívásban.

A résztvevők azonosítására különböző megoldásokat tapasztaltam. A fogvatartott személyt az őt kísérő őr azonosította, míg a tárgyalóteremben történő azonosítás a szokásos módon, személyi igazolvánnyal történt. Volt olyan helyszín, ahol külön digitális kamera (dokumentum-olvasó eszköz) állt rendelkezésre, amely az online ülés számára minden dokumentumot közvetített. Ezzel az eszközzel nemcsak a tárgyalásra benyújtott iratok, hanem az azonosításra használt igazolványok is jó minőségben láthatóak és rögzíthetőek voltak.

Jogi problémákat tekintve kevés akadályról számoltak be a megkérdezett ügyészek. Leginkább a közvetlenség elvének sérülését és sérülékenységet emelték ki. A távmeghallgatás esetén a megkérdezett személy szándéka és annak megismerhetősége a nonverbális kommunikációs csatornák korlátozott érthetősége miatt gyakran nehezítette az eljárást. Az interjúk szerint a terheltek jellemzően előnyben részesítették a távmeghallgatást, ugyanis számukra legtöbb esetben könnyebb volt így részt venni az ülésen (akár az utazás, akár a bíróval, ügyésszel való személyes kapcsolat okozta lelki feszültség miatt). Tény, hogy a távmeghallgatással elmarad a terhelt utaztatása, amely mind energiában, mind pedig költségekben jelentős segítség.

4. Következtetések

Mind a jogi, mind a technológiai keretek, amelyek az online meghallgatáshoz, mind pedig ennek során tolmács alkalmazásához kapcsolódnak, a koronavírus-járvány alatt kényszerű okok miatt jelentősen fejlődtek. Bár Magyarország éppen a videokonferencia-rendszer fejlesztésében volt, amikor a járvány miatti lezárások bekövetkeztek, mégis nagyon gyorsan kellett az igazságszolgáltatási szerveknek reagálni és átállni az online kapcsolatra a bírósági eljárásokban.

A lefolytatott mélyinterjúk kutatás során megbizonyosodtam arról, hogy a jogi szabályozás nem részletezi a videokonferencia-kapcsolódás technikai kérdéseit. Ez természetesen érthető, hiszen nem normatív, hanem technológiai kérdésekről van szó. Éppen

ezért a helyben szokásos megoldások nagyobb teret kapnak. Ez a decentralizációs jelleg szorosan kapcsolódik ahhoz a tényhez, hogy a technológiai eszköztár (IKT) gyorsabban fejlődik, mintsem azt a jogi környezet követni tudná. Mindemellett a megkérdezett ügyészek tapasztalata az volt, hogy az online eszközök alkalmazása nagyságrendekkel nem gyorsította az eljárásokat.

Az online eszközök kétségtelen előnye – és ezt minden interjúban kiemelték –, hogy az eljárási költségeket nagyban mérsékelik. Legjelentősebb tétel a terhelt utaztatása, de több esetben a védő és a tolmács költségeit is csökkentette, hogy biztonságos csatornán keresztül távolról is érdemben részt tudott venni az eljárási cselekményen. A távmeghallgatás az adminisztratív terheket is csökkenti, amennyiben a résztvevőknek (elsősorban a védőnek és tolmácsnak) nagyobb lehetőséget biztosít abban, hogy hol vesznek részt az eljárási cselekményen (a terhelttel együtt, a bíróságon vagy harmadik helyszínen, online).

Az viszont egyértelműen kiderült a kutatás során, hogy a távmeghallgatásos eljárásokban a közvetlen kommunikáció korlátozódik, a verbális és nonverbális kommunikációs csatornák között az egyensúly megtörik. Annak ellenére, hogy a terhelt nyilatkozata az online csatornán keresztül is érthető, azok a kicsi, de fontos metakommunikációs jelek elvesznek, amelyek a jelenléti tárgyalás gördülékenységéhez járulnak hozzá – sokszor nem is tudatos módon.

Összességében, az Európai Bizottság által mért (technológiai) és az Európa Tanács konzultatív szervei által hangsúlyozott (jogi-tartalmi) követelmények a távmeghallgatás intézményével kapcsolatban összhangban vannak Magyarországon tapasztalt gyakorlattal. Az Európa Tanács konzultatív szerveinek meglátását a koronavírus-járvány során alkalmazott magyar eljárási gyakorlat alátámasztotta: az online és egyéb elektronikus eszközök alkalmazása helyes és szükséges, amennyiben azok az eljárás jogszerűségét és időszerűségét támogatják.

